

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic
Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

آثار اقتصادی تغییر نرخ ارز بر تجارت بین الملل (تولید، صادرات و واردات)

حجت حشمتی نژاد حیدرآباد^۱، محمدرضا بابایی سمیرمی^۲، جعفریوسفی^۳، ناهید سادات اخوان کاظمی^۴

۱- دکترای روابط بین الملل

۲- دکترای اقتصاد، عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور مرکز ساری

۳- دانشجوی کارشناسی ارشد اقتصاد اسلامی

۴- دکترای زبان و ادبیات فارسی

چکیده:

ارز به مجموعه ی پول های خارجی گفته می شود. مثلا در ایران به واحدهای پول که در کشورهای دیگر رواج دارد به صورت کلی ارز گفته می شود. نرخ ارز مشخص می کند که ارزش پول یک کشور به ازای پول خارجی چقدر است، یا به بیان دیگر ارزش پول خارجی بر اساس واحد پول ملی را نشان می دهد. برای نمونه اگر هر دلار آمریکا، ده هزار ریال ایران باشد به این معناست که ده هزار واحد پول ایرانی برابر یک واحد پول آمریکا است. بازار ارز خارجی یکی از بزرگترین بازارهای دنیاست. بر پایه برخی گمانه زنی ها، روزانه حدود ۲۰۳ تریلیون دلار در این بازار مبادله می شود. مطالعات اقتصادی نشان می دهد که متغیر نرخ ارز مهمترین متغیر قیمتی در اقتصاد است نرخ ارز نقش مرکزی در اقتصاد ایران بازی می کند و می توان آن را متغیر کلیدی در تعیین سطح عمومی قیمت های کالاها و خدمات داخلی دانست. بنابراین؛ تنظیم صحیح آن در قالب یک نظام ارزی صحیح و منطقی می تواند بسیار راهگشا و اثرگذار باشد. ما در این پژوهش در صددیم تا پس از تبیین ارز و عوامل تعیین نرخ آن، علل تغییر را بررسی و پیامد این تغییر را بر مهم ترین مولفه های اقتصادی کشور یعنی تولید، صادرات و واردات غیر نفتی روشن سازیم. از این رو مطالب را در سه فصل وهفت مبحث و در چند گفتار ارائه می نمایم.

کلید واژگان: صادرات- واردات- ارز- تورم- تجارت

مقدمه

واژه ارز از مصدر "ارزیدن" در بانکداری بین المللی به معنای پول خارجی است که گاهی صفت خارجی را هم به ارز می افزایند و به صورت ارز خارجی به کار می برند؛ تا وجه تمایز آن را با پول ملی یا پول رایج در داخل یک کشور معلوم کنند. واژه "سعر" نیز به معنای ارز است که در فارسی بیشتر به صیغه جمع یعنی اسعار، به معنی پول های بیگانه استعمال می شود. به کار بردن اسعار خارجی

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic
Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

هم در فارسی معمول است. همچنین می توان گفت: مفهوم ارز در لغت، ترجمه کلمه Exchange و بمعنای پول خارجی است. در اصطلاح به پول رایج هر کشور برای کشورهای دیگر ارز نامیده می شود. ارز کلیه وسایل پرداخت خارجی اعم از پول تحریری، شبه پول، اسناد ملی و تجاری است که در پرداخت های بین المللی پذیرفته و به کار می رود. بنابراین منظور از ارز اسکناس یعنی پول رسمی تمام کشورهای خارجی و ارز تحریری پول های خارجی ناشی از چک های مبتنی بر سپرده های دیداری خارجی است.^۳ نرخ مبادله ای پول رایج یک کشور با پول سایر کشورها را در اصطلاح، «نرخ ارز» می گویند. نرخ ارز قیمت یک واحد پول خارجی در مبادله با پول رایج یک کشور است؛^۴ که به سبب اثری که بر قیمت کالاهای داخلی و خارجی می گذارد، اهمیت دارد. هنگامی که ارزش واحد پول یک کشور افزایش می یابد، کالاهای تولیدی این کشور در خارج گران تر می شوند و کالاهای خارجی در آن کشور ارزان تر خواهند شد. بر عکس، هنگامی که ارزش واحد پول یک کشور کاهش می یابد کالاهای آن کشور در خارج ارزان تر و کالاهای خارجی در آن کشور گران تر می شوند. نرخ تبدیل اسعار به یکدیگر تا قبل از جنگ جهانی اول کمتر دستخوش تغییرات می شد؛ ولی بعد از بروز جنگ جهانی اول در سال های ۱۹۱۴-۱۹۱۸ تغییرات محسوسی در نرخ ارزهای کشورهای مختلف پدید آمد، که در پاره ای از موارد این تغییرات بسیار شدید بود. تا زمانی که نظام پایه طلا در جهان مسلط بود، نرخ تبدیل دو پول عبارت بود از مقایسه محتوای طلای دو پول باهم. از زمان تأسیس صندوق بین المللی پول در سال ۱۹۴۶ به موجب اساسنامه، کشورهای عضو نیز مکلف بودند ارزش پول خود را برحسب طلا تعیین نمایند. اما در حال حاضر ارزش پول هر کشور به وسیله ارزهای یکدیگر یا مجموعه ای از اسعار تعیین و تثبیت می شود و تعیین نرخ ارز با توجه به مقتضیات ملی هر کشور صورت می گیرد.^۶

مبانی نظری

از آنجایی که نرخ ارز به عنوان لنگر در اقتصاد کشور از اهمیت بالایی برخوردار است، تغییرات نرخ ارز باعث اثرات عمده در کوتاه مدت و بلند مدت بر سایر شاخص های اقتصادی کشور و در مجموع بر کل اقتصاد کشور می گردد، لذا بررسی نرخ ارز و عوامل موثر بر آن در راستای اعمال سیاست های مناسب اقتصادی مهم می باشد. نرخ ارز تأثیر بالایی بر میزان صادرات و واردات کالا و خدمات و همچنین اثر قابل توجهی بر قیمت های نسبی دارد و میزان رقابت پذیری اقتصاد کشور با سایر کشورها را تحت تأثیر قرار می دهد. موضوع مهمتر این است که نرخ ارز حقیقی در بردارنده واقعیت های اقتصادی بیشتری از نرخ ارزی اسمی می باشد و شاخص معتبرتری برای سنجش قدرت اقتصادی کشور در رقابت با سایر کشورها است.

نرخ ارز از برابری قیمت واحد پول یک کشور با واحد پول کشورهای دیگر به دست می آید. تجارت بین کشورها مستلزم داد و ستد متقابل واحد پول کشورها می باشد و داد و ستدهایی که در بازار ارز انجام می شود، نرخ ارز را تعیین می کند. در بازار ارز دو نوع معامله صورت می گیرد که نوع رایج آن معاملات نقدی می باشد و نوع دیگر معاملات تحویل آتی است که مستلزم تحویل کالا

^۱ گلریز، حسن و حسینی، محمدعجم؛ عملیات بانکی بین المللی ۱، مرکز آموزش بانکداری بانک مرکزی، تهران، ۱۳۶۷، ص ۷.
مشکوت، محمد؛ ارز، تهران، مدرسه عالی بازرگانی، ۱۳۴۹، ص ۱.

^۳ منتظر ظهور، محمود؛ اقتصاد (اقتصاد خرد، اقتصاد کلان)، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ص ۵۶۱ و ۵۶۲.

^۴ رفعتی، محمدرضا و همکاران؛ ارز از چندنرخ تا تکنرخ، مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، تهران، ۱۳۷۲، چاپ دوم، ص ۲.

^۵ میشکین، فردریک؛ پول ارز و بانکداری، علی جهانخانی و علی پارسایان، تهران، سمت، ۱۳۷۸، ص ۲۰۱.

^۶ گلریز، حسن و حسینی، محمدعجم؛ پیشین، ص ۱۹-۲۰.

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

و تسویه معامله در آینده می باشد. به منظور معاملات آتی از نرخ ارز آتی و برای معاملات آتی از نرخ ارز آتی استفاده می شود. در مواقعی که واحد پول کشوری ارزش بیشتری داشته باشد، کالاهای تولیدی این کشور در خارج گرانتر می شود و کالاهای خارجی در آن کشور ارزانتر خواهند شد و هنگامی که ارزش واحد پول یک کشور کاهش یابد، کالاهای آن کشور در خارج ارزانتر و کالاهای خارجی در آن کشور گرانتر می شود. افزایش ارزش پول یک کشور باعث می شود که تولیدکنندگان داخلی نتوانند به راحتی کالاهای خود را به خارج بفروشند و در داخل نیز به دلیل این که قیمت تمام شده کالاهای خارجی کمتر است باید در برابر کالاهای خارجی به رقابت بپردازند.

منابع و مصارف ارزی

منابع ارزی هر کشور عبارت است از عواید به دست آمده از صادرات آن کشور به ممالک دیگر و وجوهی که از طریق استقراض و پرداختهای یک جانبه حاصل می شود. صادرات به دو گروه تقسیم می شود: صادرات مرئی؛ نفت خام، خشکبار، مواد معدنی و صنایع دستی از عمده ترین صادرات مرئی هستند. صادرات غیر مرئی؛ که به پنج گروه تقسیم می شود: درآمد عوامل تولید در خارج، جهانگردان و مسافران خارجی، سفارتخانه ها و نمایندگی های خارجی، وام های دریافتی و بهره حاصل از سرمایه گذاری و دریافت های یک جانبه یا کمک های بلاعوض.^۷ هر کشوری بنا به ضرورت، مقداری از احتیاجات خود را از خارج وارد می کند. لذا مصارف ارزی، هزینه هایی است که هر کشور بابت واردات کالا و خدمات، به خارج پرداخت می کند. مصارف ارزی در پنج گروه عمده طبقه بندی می شود: واردات کالا و خدمات، هزینه جهانگردان و مسافران در خارج، هزینه کارکنانی که در کشور مشغول کار هستند، بهره سرمایه گذاری ها و وام های خارجی و کمک های بلاعوض یا پرداخت های یک جانبه.^۸ یکی از سیاست هایی که هر کشوری باید اتخاذ کند، ایجاد تعادل یا توازن در داخل و خرج خارجی آن است. هرگاه مصارف ارزی کشوری بیش از عواید آن باشد، بدان معنا است که کشور مذکور، دست استقراض به سوی بیگانگان دراز کرده است.

تبدیل پول رایج به ارز

نظام های مختلف در تبدیل پول یک کشور به ارز دیگر کشورها غالباً دو نوع برخورد کلی دارند:

- ۱- قابلیت تبدیل کامل؛ حالتی است که در آن هر فرد از افراد کشور می تواند آزادانه و بدون اجازه مخصوص، ارز یا طلا خریداری نماید و آن را به خارج کشور منتقل کند. سوئیس نمونه بارز چنین کشوری است.
- ۲- قابلیت تبدیل محدود؛ حالتی است که در آن، افراد کشور نمی توانند بدون قید و شرط و بدون محدودیت، پول خودشان را به اسعار یکدیگر تبدیل کنند. در این کشورها، حد نصاب معینی برای تبدیل پول ملی و انتقال آن به خارج در نظر گرفته می شود. در غالب کشورهای اروپایی چنین مقرراتی وجود دارد.^۹

^۷ همان، ص ۸-۱۲.

^۸ همان.

^۹ همان، ص ۱۷.

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

نظام‌های مختلف ارزی

نظام ارز شناور

در چارچوب این نظام که بیشتر به وسیله کشورهای توسعه یافته انتخاب شده است، نرخ‌های ارز می‌توانند به‌طور آزاد نوسان داشته باشند و مقادیر تعادلی آنها فقط به‌وسیله نیروهای بازار تعیین می‌شود. نظام شناور ارز حالتی افراطی است که در آن بانک‌های مرکزی در بازار ارز دخالت نمی‌کنند و در واقع تسویه بازار ارز براساس عوامل بازار است. به عبارت دیگر براساس این نظام، قیمت ریالی یک نرخ ارز کاملاً شبیه قیمت یک کالا بوده که از برخورد منحنی‌های عرضه و تقاضا آن ارز، به‌دست می‌آید. در طرف تقاضا یکی از دلایل اصلی که اشخاص متقاضی ارز هستند، خرید کالا و خدمات از کشور دیگر یا ارسال مستقیم به خارج است. دومین دلیل خرید دارایی‌های مالی در یک کشور به واسطه تمایل به افتتاح حساب بانکی خارجی، خرید سهام یا اوراق قرضه خارجی یا کسب مالکیت مستقیم سرمایه فیزیکی است. در نهایت دلیل سوم تقاضای ارز اجتناب از زیان یا کسب سود است که می‌تواند به تغییرات نرخ ارز منجر شود. افرادی که فکر می‌کنند ارزش پول خارجی در آینده افزایش خواهد یافت به امید کسب سود به خرید ارز و فروش آن در قیمت‌های بالاتر در دوره‌های آتی می‌پردازند. این عملیات ریسک‌پذیر، سودآوری ارز نامیده می‌شود. عوامل عرضه ارز برای یک کشور می‌تواند از صادرات کالا و خدمات، دریافت کمک‌های خارجی بلاعوض، سرمایه‌گذاری خارجی از جمله خرید اوراق قرضه کشور آنها و عملیات سودآوری و خرید و فروش تأمین‌ی خارجی ایجاد شود. از مزایای این نظام می‌توان به شفاف شدن اطلاعات اقتصادی به ویژه برای جهت‌دهی و سیاست‌گذاری در بخش تجارت خارجی، انعکاس آخرین تغییرات مزیت‌های نسبی، ایجاد حفاظ و حاشیه امنیت در مقابل انتقال آثار شوک‌های خارجی به اقتصاد داخلی و حفظ استقلال عمل در سیاست‌گذاری پولی و مالی اشاره کرد. با وجود مزایایی که ذکر شده، این نظام در مواردی سبب بروز ناپایداری در نرخ ارز می‌شود که می‌تواند فعالان اقتصادی را در تصمیم‌گیری‌ها و سرمایه‌گذاری‌ها با مشکل روبرو کند. همچنین می‌توان به تشدید بورس‌بازی در این بازار اشاره کرد که یکی از معایب اصلی آن است.^{۱۰}

نظام نرخ ارز ثابت

در نظام نرخ ارز ثابت مقامات پولی کشورها سعی می‌کنند تا با مداخله در بازار ارز، نرخ ارز تعیین شده را ثابت نگاه دارند. حال اگر افزایش تقاضا برای پول خارجی منجر به افزایش نرخ ارز به حدی فراتر از مقدار اعلام شده شود، مقامات پولی با دخالت در بازار و عرضه ارز به حفظ نرخ اعلام شده اقدام می‌کند چنانچه بنابه دلایلی مانند افزایش قابل ملاحظه صادرات کشور و به دنبال آن افزایش عرض ارز، نرخ ارز کاهش باید مقامات پولی با ورود به بازار و خرید ارز نرخ آن را تا حد تعیین شده افزایش می‌دهد. به عبارت دیگر در این نظام، کشورها پول ملی خود را به یک ارز یا سبده از اسعار ملزم می‌کنند. بنابراین نرخ پول ملی آنها همواره بدان ارز یا سبد ارزی، ثابت می‌باشد؛ ولی نسبت به نرخ بقیه ارزهای جهان متغیر است. این نظام را معمولاً کشورهایی انتخاب می‌کنند، که دارای

^{۱۰} کمیجانی، اکبر و کلایی، آقامیر، گذر از نظام چندگانه ارزی به نظام نرخ واحد ارز: دغدغه‌ها و دستاوردها، نشریه مجلس و پژوهش شماره ۳۳، مرکز

پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ص ۶۵

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

ذخایر ارزی غنی هستند و امکان حفظ رابطه ثابت بین پول ملی و ارز یا سبد ارزی پایه را دارند^{۱۱} مزیت اصلی این نظام، ایجاد ثبات در نرخ ارز است که با توجه به تأثیر بالای ارز بر اکثر متغیرهای اقتصادی می‌تواند سبب ایجاد ثبات اقتصادی شود.

نظام نرخ‌های متعدد

در این نظام که بدان نظام ارشادی نیز می‌گویند، برای مصارف و مقاصد مختلف نرخ‌های برابری متفاوتی اعلام می‌شود. مثلاً برای صادرات، واردات، دانشجوی، بیمار و امثالهم، هرکدام یک‌نوع نرخ برابری اعلام می‌شود. این سیستم را ارشادی می‌نامند بدین دلیل که با تغییر قیمت ارز، این امکان برای برنامه‌ریزان اقتصادی فراهم خواهد گردید که فعالیت‌های اقتصادی را به سمت برنامه‌های اقتصادی طراحی شده سوق دهد^{۱۲} برخی از معایب این سیستم عبارتند از:

۱. مشکل عدم تعادل در تراز پرداختها را نمی‌توان با ارز چندنرخه حل کرد؛
۲. وجود سیستم چندنرخه ارز، یک جو عدم اطمینان در بازار ایجاد می‌کند؛
۳. سیستم چندنرخه ارز، باعث ایجاد فساد و معاملات غیر قانونی ارزی می‌شود.
۴. ارز چندنرخه نیاز به یک سیستم اداری کارآمد دارد که بیشتر کشورهای در حال توسعه فاقد آن هستند.^{۱۳}

نظام نرخ ارز شناور مدیریت شده

در نظام‌های ارزی مبتنی بر نرخ ارز ثابت یا شناور فرض بر آن بود که یا باید به طور محض ثابت بودن نرخ ارز را پذیرفت یا نرخی کاملاً انعطاف پذیر را قبول کرد. اما در نظام ارز شناور مدیریت شده اصلی‌ترین موضوع، شناخت میزان بهینه دخالت دولت در بازار ارز است. در این نظام دستورالعمل و قواعد مشخصی برای مداخله دولت، نرخ‌های برابری ارز یا نرخ‌های هدف اعلام شده و محدوده مشخصی برای نوسانات مجاز نرخ ارز وجود ندارد. در واقع مسئولان پولی هنگامی در بازار ارز مداخله می‌کنند که تشخیص دهند این اقدام سودمند و ضروری است. در حمایت از این نوع نظام گفته می‌شود که در این نظام ضوابط رسمی و اعلام شده‌ای وجود ندارد و مقامات پولی می‌توانند با توجه به مقتضیات مکانی و زمانی غیرقابل پیش‌بینی در بازار ارز دخالت کنند و بر سیاست‌ها و قواعد نامناسب قبلی متکی باشند. به عنوان برتری نسبت به نظام ارز ثابت، این نظام مجاز است تا در تعدیل بخش خارجی نقش ایفا کرده و سیاست‌های داخلی نیز در آن محدود نمی‌شوند. این نظام در مقایسه با نظام ارز شناور می‌تواند نوسانات وسیع نرخ ارز را که ممکن است اثر ناسازگار بر سطح قیمت، ریسک‌پذیری و حرکت منابع داشته باشد، تعدیل کند.

^{۱۱} رشیدی، مهدی؛ مدیریت ریسک نوسانات نرخ ارز و بهره، مؤسسه عالی بانکداری ایران، تهران، ۱۳۷۹، ص ۲۰.

^{۱۲} همان، ص ۲۰.

^{۱۳} رحیمی بروجردی، علیرضا؛ سیاست‌های ارزی ۳، مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی، تهران، ۱۳۷۹، ص ۱۷۳.

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

عوامل موثر بر تعیین و تغییر نرخ ارز

رهیافت تجاری یا رویکرد کشش‌ها

از نظر این رویافت، نرخ برابری تعادلی ارز، نرخ است که در آن ارزش واردات و صادرات یک کشور برابر شود. زیرا زمانی که ارزش واردات از ارزش صادرات بیشتر باشد یعنی کشور با کسری تجارت روبه‌رو شود، در نظام شناور ارز، نرخ مبادله ارز افزایش یافته و ارزش پول داخلی کم می‌شود. در نتیجه صادرات به خارج ارزان شده و واردات گران می‌شود. این امر منجر به افزایش صادرات و کاهش واردات و ایجاد تعادل تجاری می‌شود. از آنجا که سرعت این تعدیل به کشش مقدار واردات و صادرات نسبت به تغییرات نرخ مبادله ارز بستگی دارد، این نظریه را رویکرد کشش‌ها نامیده‌اند. در این رویافت فقط بر تجارت یا جریان کالا و خدمات در تعیین نرخ ارز تاکید شده و بر نقش جریان بین‌المللی سرمایه (که به‌خصوص در نوسانات کوتاه مدت بسیار موثر است) پرداخته نشده است. ناتوانی این نظریه در تعیین بسیاری از نوسانات و تغییرات نرخ ارز موجب شده که از آن تنها در تعیین نرخ مبادله ارز در بلندمدت استفاده شود^{۱۴}.

نظریه برابری قدرت خرید

رهیافت دیگر در تعیین نرخ ارز در بلندمدت نظریه‌ای است که نرخ مبادله ارز میان دو کشور را نسبتی از سطح عمومی قیمت‌ها در آن دو کشور می‌داند. براساس این رویکرد نرخ ارز باید به گونه‌ای تعیین شود که قیمت یک کالای یکسان در دو کشور، یکسان شود (قانون قیمت واحد).

این نظریه فروضی ضمنی، از جمله عدم وجود هزینه‌های حمل و نقل، تعرفه‌ها یا سایر محدودیت‌های تجاری دارد. به نحوی که تمام کالاها در سطح بین‌الملل قابل مبادله‌اند و هیچ تغییر ساختاری نیز رخ نمی‌دهد. در نتیجه در صورتی که نرخ ارز موجود قانون قیمت واحد را رعایت نکند با آریتراز^{۱۵} کالا، نرخ ارز به نرخ تعالی خود می‌رسد. به دلیل فروض مطلق این نظریه، نظریه دیگری با عنوان برابری قدرت خرید نسبی پدید آمد که در آن تغییرات نرخ ارز را با تغییر نسبی سطح قیمت‌های دو کشور متناسب می‌داند. به گونه‌ای که با داشتن نرخ ارز در سال پایه می‌توانیم با توجه به تغییرات سطح عمومی قیمت‌ها در دو کشور در فاصله سال پایه تا زمان حال، نرخ ارز تعادلی فعلی را مشخص کنیم. البته نظریه برابری قدرت خرید نسبی، مانند نظریه برابری قدرت خرید مطلق، با مشکلات روبه‌رو است از جمله اینکه تمام کالاها و خدمات قابل تجارت نیستند. کالا و خدمات به دو دسته قابل تجارت و غیرقابل تجارت تقسیم می‌شوند، قابل تجارت بودن یعنی در مکانی دور از جایی که تولید شده‌اند، قابل فروش باشند. مسکن و مستغلات و خدماتی مانند آرایشگری و تاکسی‌رانی نمونه‌هایی از کالاهای غیرقابل تجارت هستند. در نتیجه مبادله یک کالای غیرقابل تجارت ممکن نیست و قانون قیمت واحد رعایت نخواهد شد. از آنجا که شاخص عمومی قیمت‌ها شامل قیمت کالاها و خدمات تجاری و غیرتجاری می‌شود و قیمت کالاها و خدمات غیرتجاری حتی با آزادی تجارت بین‌الملل در کشورها مساوی نخواهد شد (در کشورهای توسعه یافته بیش از کشورهای در حال توسعه است)، لذا نظریه برابری قدرت خرید در کشورهای توسعه یافته کمتر از واقعیت در کشورهای

^{۱۴} شبکه پژوهش دیوان محاسبات کشور، گزارش تحلیلی نرخ ارز، ۱۳۹۲، صص ۸-۱۲ بر گرفته از سایت دیوان به آدرس pazhoohesh.dmk.ir

^{۱۵} به دست آوردن سود از تفاوت قیمت در دو بازار (Arbitrage)

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic
Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

در حال توسعه بیشتر از واقعیت تخمین زده می‌شود هر چه اختلاف کشورها از نظر توسعه یافتگی بیشتر باشد، انحراف میان این تخمین‌ها نیز بیشتر است.^{۱۶}

رویکرد پولی

در این رویکرد، پول نقش اساسی را در ایجاد تغییرات بلندمدت‌تر از پرداخت‌ها و تعیین نرخ ارز ایفا می‌کند. عدم تعادل عرضه و تقاضای کل پول ملی موجب عدم تعادل تراز پرداخت‌ها شده و براساس نوع نظام ارزی کشور بر نرخ ارز یا تراز پرداخت‌ها تاثیر می‌گذارد تا مجدداً تعادل عرضه و تقاضای پول را برقرار سازد. در یک نظام نرخ ارز ثابت اگر تقاضای پول فزونی یابد و مقامات پولی کشور جزء داخلی پایه پول ملی را به میزانی که این افزایش تقاضای پول فزونی یابد و مقامات پولی کشور جزء داخلی پایه پول ملی را به میزانی که این افزایش تقاضا را پاسخ دهد، افزایش ندهند، این امر موجب جریان ورودی ذخایر بین‌المللی و مازادتر از پرداخت‌ها می‌شود، ورود جریان ذخایر بین‌المللی موجب افزایش جزء خارجی پایه پول ملی و عرضه پول شده و تا تعادل مجدد عرضه و تقاضای پول ادامه می‌یابد. در مقابل افزایش میزان عرضه پول در مقابل تقاضای آن منجر به جریان خروج سرمایه و کسری تراز پرداخت‌ها به میزانی می‌شود که مازاد عرضه پول را در کشور از بین ببرد. بنابراین در بلندمدت و تحت نظام ارز ثابت، مقامات پولی کنترلی بر عرضه پول نخواهند داشت. تحت یک نظام نرخ ارز شناور، عدم تعادل در عرضه و تقاضای پول موجب عدم تعادل ترازپرداخت‌ها می‌شود اما این عدم تعادل به سرعت با تغییر نرخ ارز از بین رفته و جریان بین‌المللی پول یا ذخیره، ایجاد نمی‌شود و مقام پولی نیز بر عرضه پول و سیاست‌های پولی تسلط خود را حفظ می‌کند. در نتیجه نرخ ارز به نرخ رشد عرضه و تقاضای پول یک کشور در مقابل عرضه و تقاضای پول دیگر کشورها بستگی خواهد داشت. شایان ذکر است که در مدل پیچیده رویکرد پولی تقاضای پول (و در نتیجه نرخ ارز) از انتظارات تورمی و تفاوت نرخ بهره کشورها نیز تاثیر می‌پذیرد.^{۱۷} رویکرد پولی نیز در تعیین نرخ ارز تغییرات آن در دوره پس از سال ۱۹۷۳ با ابهاماتی روبه‌رو شد. این رویکرد بیش از حد بر نقش پول تاکید می‌کند و نقش تجارت را به عنوان عنصر مهم و تعیین‌کننده نرخ ارز به ویژه در بلندمدت نادیده می‌گیرد. همچنین در این رویکرد دارایی‌های مالی خارجی و داخلی از جمله اوراق قرضه جانشین کاملی برای یکدیگرند که در واقع چنین نیست.^{۱۷}

رویکرد تراز موجودی اوراق بهادار

افراد و بنگاه‌ها ثروت مالی خود را به صورت ترکیبی از پول داخلی و اوراق قرضه داخلی و خارج نگه می‌دارند. نگهداری ثروت مالی به شکل نقد (پول داخلی) ریسک صفر دارد؛ اما شخص را از نرخ سود احتمالی محروم می‌کند. البته افراد همواره مقداری پول نقد برای انجام معاملات نگاه می‌دارند. با توجه به رویکردها و نظریه‌های بالا و همچنین مزایا و معایب نظام‌های مختلف ارزی می‌توان

^{۱۶} شاکری، عباس، آثار یکسازای نرخ ارز بر متغیرهای کلان، دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مهر ۱۳۸۲ به نقل از همان، ص ۱۰.
^{۱۷} همان.

1 Dominic Salvatore, International Economic, John Wiley & Sons, 2007 533-542.

^{۱۷} شبکه پژوهش دیوان محاسبات کشور، همان، صص ۱۱-۱۲

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

عنوان کرد به رغم مطالعات متعددی که - درخصوص الگوهای مختلف تعیین نرخ ارز- انجام شده؛ نتایج یکسانی حاصل نشده و گاهی نتایج متفاوت و مغایر یکدیگر نیز بوده‌اند. براساس شواهد تجربی این الگوها موفقیت چندانی در تبیین گذشته نرخ ارز و پیش‌بینی روند آتی آن نداشته‌اند و این امر جهت‌گیری‌های جدیدی در باره الگوسازی نرخ ارز ایجاد کرده است. «در جهت‌گیری‌های جدید الگوسازی نرخ ارز سعی شده در بلندمدت از متغیرهای اساسی اقتصاد (سطح قیمت‌ها، نرخ‌های بهره، تراز پرداخت‌ها و عرضه پول) و در کوتاه مدت از تحلیل‌های تجربه‌گرایانه نیز استفاده شود. در بلندمدت اساس الگوسازی نرخ ارز مبتنی بر نظریه‌های برابری قدرت خرید، الگوهای پولی و غیره است. تحلیل‌های کوتاه‌مدت در این الگوها تلفیقی از متغیرهای بنیادی و تحلیل‌های تجربه‌گرانه است. در جهت‌گیری‌های جدید عمدتاً سعی بر آن است تا نوسانات کوتاه‌مدت ارز در قالب یک الگوی مبتنی بر عوامل غیراقتصادی مورد بررسی قرار گیرد»^{۱۸}.

تنظیم سیاست های ارزی منطبق با شرایط اقتصادی

نرخ ارز به عنوان یکی از عوامل کلان اقتصادی، همواره مورد توجه جامعه اقتصادی و مالی قرار داشته است. در واقع این نرخ بیانگر شرایط اقتصادی کشور بوده و عاملی جهت مقایسه اقتصاد ملی با اقتصاد سایر ملل می باشد. از این رو انتخاب سیاست های ارزی با توجه به شرایط اقتصادی، به گونه ای که منجر به استقرار سیستم مناسب نرخ ارز گردد نه تنها می تواند راهی در سمت گیری رشد و توسعه باشد، بلکه به نوبه خود بر عوامل کلان دیگر نیز اثر گذار خواهد بود.

علل تغییر نرخ ارز در ایران^{۱۹}

اقتصادی

تورم یا افزایش مستمر در سطح عمومی قیمت‌ها:

- اگر علل و موجبات تورم شناخته شوند، می توان گفت همان علل و موجبات، باعث کاهش ارزش خارجی پول ملی نیز شده اند.
- نقصان ارزش پول ملی دارای دو جنبه و دو اثر است: یکی، اثر بر روی ارزش داخلی پول، یعنی تورم و گرانی مداوم قیمت‌ها
- و دیگری اثر بر روی ارزش خارجی پول، یعنی ترقی نرخ ارز یا به عبارت دیگر کاهش برابری پول ملی در برابر پول خارجی. اگر

^{۱۸} صمصامی، حسین، بررسی و تدوین الگوی تعیین نرخ ارز مناسب دانشگاه شهید بهشتی، رساله دکتری، دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی، ۱۳۷۸ به نقل از

همان، صص ۱۲-۱۴

^{۱۹} برداشتی آزاد از ۱- گزارش اقتصادی و ترانامه- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

۲- خلاصه تحولات اقتصادی کشور- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. ۳- بورس اوراق بهادار و آثار آن بر اقتصاد و بازرگانی کشور- محمد بلوریان
تهرانی. ۴- دنیای اقتصاد - مصاحبه رییس کمیسیون برنامه و بودجه. ۵- مصاحبه مستخدمین حسینی مدیرعامل موسسه اعتباری توسعه. ۶- مصاحبه نایب رئیس اتاق ایران.

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

اختلاف «تورم انباشته» در کشور ما بیش از کشورهای مذکور باشد، برای حفظ توان رقابتی و ایجاد تعادل در مبادلات خارجی کشور، باید به تناسب اضافه نرخ تورم داخلی نسبت به تورم جهانی، از ارزش پول ملی کاسته شود، یعنی نرخ ارز افزایش یابد

کسر بودجه

کسر بودجه به معنی تفاوت درآمدها از هزینه های دولت است. یکی از علل اصلی کسر بودجه، کاهش درآمدهای داخلی، از قبیل: انواع مالیات و فرار مردم و شرکتها از پرداخت مالیات و عوامل دیگر وجود یا افزایش هزینه های مربوط به برنامه های توسعه اقتصادی است و چون این گونه هزینه ها به کمک انتشار اسکناس یا به عبارت دیگر وام گرفتن دولت از بانک مرکزی تامین مالی می شود، تورم به وجود می آید.

نقدینگی

نقدینگی جامعه از تجمع پول و شبه پول به وجود می آید. حجم پول جامعه مرکب از اسکناسها و مسکوکات در دست افراد و موسسات و سپرده های دیداری (حسابهای جاری است) و شبه پول مرکب از انواع سپرده های مدت دار و سپرده های پس انداز است. گاهی اوقات، دولتها به منظور پرداختهای عاجل خود، متوسل به نظام بانکی شده و موجب می شوند تا مقادیری اسکناس جدید منتشر گردد. بدین ترتیب به حجم نقدینگی جامعه افزوده می گردد، به تعبیر دیگر افزایش بدهی دولت به نظام بانکی، باعث افزایش نقدینگی می شود. گاهی اوقات نیز بخش خصوصی به کمبود نقدینگی دچار می گردد که برای تامین مالی برنامه های خود به نظام بانکی بدهکار می شود و این حالت نیز نقدینگی کل جامعه افزایش می یابد. به هر حال افزایش نقدینگی در جامعه می تواند باعث افزایش تقاضا و بروز تورم گردد و با توجه به اینکه افزایش نقدینگی لزوماً با افزایش تولید ناخالص داخلی ملازمه ندارد، این عدم تعادل، از ارزش داخلی پول خواهد کاست.

پس اندازهای غیر پولی

در یک جامعه اقتصادی، در هر سال یا در هر دوره مالی، باید مقداری از ارزش تولیدات (یعنی درآمد) مصرف شده و مقداری نیز پس انداز گردد. این پس اندازها به صورت وام و اعتبار، مجدداً به سوی تولید برگردد و موجبات سرمایه گذاری جدید را فراهم آورد. پس اندازهای، به صورت خرید فرش اضافی، خرید اتومبیل اضافی، خرید طلا و ارز و سایر انواع دارایی که ماهیت پولی قابل برگشت به تولید را ندارند، تورم زا هستند.

هزینه های سرمایه گذاری

در بسیاری از کشورهای توسعه یافته، درآمد های دولت محدود و هزینه ها در حال فزونی است، به ویژه آنکه سرمایه گذاری های سنگین وزیربنائی از قبیل: ساختمان، راهها، پلها، اسکله ها و غیره در برنامه های دولت وجود دارد که عملیاتی کردن آنها نیازمند منابع مالی است که معمولاً به حد کافی وجود ندارد. بنابراین یا باید دولت این منابع را از کشورهای خارجی قرض نماید، و یا اینکه از بانک مرکزی وام بگیرد و در هر دو حال مقادیر زیادی پول به جامعه تزریق شده که باعث تورم و افزایش قیمتها می گردد.

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

عوامل روانی

روحیه و احساس عدم امنیت

ثباتی اقتصادی و بالاخره عدم همکاری با نظام یکی از مهمترین علل تورم، روحیه بی اعتمادی، بی علاقه‌گی، عدم حمیت، بی طبیعی است تقاضای فردای خود را تولیدکننده‌ی ما انتظار داشته باشد در آینده قیمت ارز بیشتر از امروز باشد اقتصادی است. اگر بخشی از تقاضا افزوده می‌شود. با توجه به افزایش تقاضا برای خرید ارزهای خارجی، به امروز موقوف می‌کند و امروز بر میزان سپرده‌گذاری کنند و در بازار بورس سهام خریداری کنند، مردمی که می‌خواهند قدرت خریدشان حفظ شود به جای اینکه در بانکها آینده به خریدهای حریصانه، می‌روند. درچنین شرایطی، افراد دچار نوعی حالت ولع، شده و با نگرانی از به سمت خرید ارز ارز و طلا می‌پردازند. درنظام آزاد، عوامل فوق نه فقط باعث کاهش ارزش احتکار و تبدیل داراییها از حالت نقدی به صورت دارد از هر عملی که موجب تورم می‌شود، داخلی پول، بلکه موجب کاهش ارزش خارجی آن نیز می‌گردند. بنابراین ضرورت احتراز گردد

التهاب آفرینی

اظهار نظر غیر کارشناسی و اقدام برخی از آنسوی مرزها علیه ایران که موجب افزایش نرخ ارز در بازار می‌شود. درآمد ارزی کشور از ناحیه فروش نفت است ۳- عامل تحریم اقتصادی: بدلیل تحریم خرید نفت ایران که حدود ۸۰ درصد و همچنین تحریم مبادلات بانکی ک اگر نفتی هم فروخته شده ارز حاصل از آن به کشور منتقل نشده است.

وضعیت تولید و صادرات و واردات در حالت نوسانات ارزی

تولید

نوسانات نرخ ارز، زمینه ساز نااطمینانی بر بخش های مختلف تولید است. نرخ ارز یکی از عوامل تعیین کننده تولید و رشد اقتصادی کشور به شمار می‌رود که از مسیرهای متفاوت اثرات متضادی بر تولید می‌گذارد. اثر خالص تغییر نرخ واقعی ارز بر تولید از برآیند این اثرات به دست می‌آید. در یک نگاه کلی اثر خالص تغییر نرخ ارز بر تولید را می‌توان از دو کانال بررسی کرد:

بهره گیری از ظرفیت تولیدی موجود در اقتصاد و

امکان ایجاد ظرفیت‌های جدید بواسطه سرمایه گذاری

در ارتباط با کانال اول، کاهش نرخ واقعی ارز از یکسو قیمت کالاهای صادراتی در بازارهای خارجی را افزایش و از سوی دیگر قیمت کالاهای وارداتی در بازارهای داخلی را کاهش می‌دهد که ماحصل آن انتقال تقاضای کل به سمت تقاضای کالاها و خدمات خارجی و عدم استفاده کامل از تمامی ظرفیت‌های موجود در اقتصاد می‌باشد (عکس این مطلب در مورد افزایش نرخ ارز نیز صادق است). پیرامون کانال دوم نیز باید گفت با توجه به آنکه سرمایه‌گذاری بخش خصوصی تابعی از بازدهی سرمایه‌گذاری و انتظارات فعالان

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

اقتصادی از بازدهی آینده است تغییرات نرخ ارز با تغییر قیمت‌های بازار داخلی و خارجی (کالاهای صادراتی و کالاهای واسطه‌ای و سرمایه‌ای وارداتی) دو اثر متضاد بر سرمایه‌گذاری بخش خصوصی دارد. کاهش نرخ ارز از یکسو با افزایش قیمت کالاهای صادراتی با کاهش قدرت رقابتی تولیدکنندگان داخلی در برابر رقبای خارجی در بازارهای داخلی و خارجی اثر منفی بر درآمد و بازدهی سرمایه‌گذاری در داخل دارد. از سوی دیگر با کاهش قیمت کالاهای سرمایه‌ای و واسطه‌ای وارداتی مستقیماً هزینه‌های سرمایه‌گذاری را کاهش و درآمد سرمایه‌گذاری را افزایش می‌دهد. اثر خالص تغییرات نرخ ارز بر سرمایه‌گذاری از برآیند این دو اثر به دست می‌آید. اما نکته مهم نااطمینانی‌های نرخ ارز و اثرات آن بر ساختار اقتصاد کشور می‌باشد. نوسانات گسترده و وسیع نرخ ارز اثرات منفی و مثبت بسیاری بر پیکره اقتصاد دارد که یکی از آنها بروز تورم‌های بسیار شدید و افسارگسیخته می‌باشد. تورم به نوبه خود می‌تواند منجر به تغییر بافت‌های تولیدی و سرمایه‌گذاری، تغییر وضعیت بازارهای داخلی و خارجی، متأثر کردن بخش تجارت خارجی (صادرات و واردات) شود. مهمترین اثرات نوسان نرخ ارز بر بخش‌های تولیدی به شرح زیر است:

۱. افزایش هزینه‌های تولید (کاهش حاشیه سود) و کاهش توان رقابتی صنایع به دلیل عدم امکان پیش‌بینی نرخ ارز؛
 ۲. کمبود سرمایه در گردش بنگاه‌ها: در شرایطی که نرخ ارز به یک دارایی تبدیل می‌شود، تمامی فعالان اقتصادی درصدد نگهداری ثروت خود بر حسب پول خارجی بر می‌آیند و بنابراین، بخشی از پس‌اندازها به جای آنکه در بانک‌ها سپرده‌گذاری شوند و سپس در اختیار بنگاه‌ها قرار گیرند، به نرخ تبدیل می‌شوند که این امر با جایگزین کردن فعالیت‌های سوداگران با فعالیت‌های مولد سبب کاهش افق سرمایه‌گذاری می‌شود؛
 ۳. اختلال در سیستم خریدها و معاملات اقتصادی. در صورت نوسان نرخ ارز (به دلیل نامشخص بودن نرخ ارز حتی در کوتاه‌مدت) تمامی معاملات به صورت نقدی انجام می‌شوند. در چنین شرایطی، تولیدکنندگان نیز ملزم به خرید نقدی مواد اولیه هستند که به دلیل حجم بالای نیاز آنها با مشکل مواجه می‌شوند^{۲۰}. همچنین گفته شده^{۲۱}:
- نتایج بررسی‌ها نشان داد که اندازه عکس‌المعمل تولید حقیقی به شوک‌های منفی نرخ ارز (تقویت پول ملی) بیشتر از شوک‌های مثبت (تضعیف پول ملی) است.

صادرات و واردات

با توجه به گسترش مبادلات بین‌المللی، برخی از افراد و شرکت‌ها برای انجام دادن مبادلات تجاری بین‌المللی، می‌باید اقدام به نگهداری وجوه خارجی کنند و در این صورت؛ چنانچه شرکتی اقلام زیادی از دارایی‌های خود را به صورت پول خارجی خریداری کرده باشد، هر لحظه با این خطر مواجه خواهد بود که نرخ کاهش یابد. در صورت وقوع چنین رخدادی، شرکت یاد شده زیان خواهد کرد. لذا ریسک نوسانات نرخ ارز می‌تواند دارایی‌ها و بدهی‌های افراد و مؤسسات را تحت تأثیر جدی قرار دهد. بنابراین؛ می‌توان گفت؛ تغییر نرخ ارز به هزینه‌های صادرات و واردات منجر می‌شود. نتایج مهمترین پژوهش‌های انجام شده در زمینه اثر نرخ ارز بر صادرات غیر نفتی در حوزه اقتصاد ایران از جمله مقاله‌ای با عنوان «اثر بی‌ثباتی نرخ ارز بر صادرات غیرنفتی در ایران

^{۲۰} تشکینی، احمد، تأثیر نوسانات نرخ ارز بر تولید، برگرفته از سایت باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۳۹۲

^{۲۱} فرزین وش، اسدالله واصغر پور حسین، بررسی اثر نامتقارن نرخ ارز بر تولید... فصل نامه علوم اقتصاد، شماره اول، ۱۳۸۶، ص ۱۶۰

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

طی سالهای ۱۳۳۸ تا ۱۳۸۳) نشان می دهد؛ چنانچه هدف سیاست گذاران، توسعه و تشویق صادرات غیرنفتی باشد، برای نیل به این هدف باید با تقویت بنیان های تولید کشور، رشد اقتصادی را تسریع کرد تا بتوان با حضور در بازارهای بین المللی و افزایش صادرات منابع ارزی بیشتری را کسب کرد. بر اساس یافته های این تحقیق، افزایش قیمت های صادراتی به افزایش سودآوری در بخش های صادراتی منجر شده و موجب ورود تولیدکنندگان از سایر بخش های صادراتی می گردد و عرضه صادرات افزایش می یابد. البته ضریب تقاضای داخلی برآورد شده حاکی از آن است که این احتمال وجود دارد که افزایش عرضه صادرات کالاهای صادراتی نه به علت افزایش ظرفیت تولیدی بخش های صادراتی، بلکه به دلیل کاهش مصرف داخلی کالاهای صادراتی باشد. علاوه بر این ضریب لگاریتم بی ثباتی های نرخ ارز برآورد شده نشان می دهد که نوسانات نرخ ارز علاوه بر ایجاد ریسک و ناطمینانی، سبب خروج صادرکنندگان از بخش های صادراتی شده و در نتیجه باعث کاهش عرضه صادرات شده است که به نظر می رسد ناشی از فقدان یا ناکارآمدی بازارهای متشکل سلف ارز جهت پوشش ریسک ارز باشد. از همین رو ایجاد و گسترش بازارهای سلف به همراه کاربرد صحیح از ابزار پولی و مالی و شفاف کردن سیاست های ارزی دولت و مقید نمودن سیاستگذاران به اجرای صحیح و مستمر سیاست های اتخاذ شده از جمله راهکارهای موثر بر گسترش صادرات غیرنفتی است.^{۲۲} برخی نیز گفته اند: اجرای سیاستهای یکسانسازی نرخ ارز باعث توسعه اقتصاد می شود.^{۲۳} مطالعات تجربی انجام شده در کشور درباره تاثیر نرخ ارز بر صادرات را می توان به دو گروه تقسیم کرد. گروه اول مطالعاتی است که تنها به تاثیر مستقیم نرخ ارز بر صادرات پرداخته اند و در مقابل گروه دوم علاوه بر تاثیر مستقیم به تاثیر غیر مستقیم نرخ ارز بر صادرات از طریق متغیرهایی مانند تولید ناخالص داخلی و تورم نیز توجه کرده اند. در پژوهشی که در سال ۱۳۸۹ به بررسی تکانه های نرخ ارز واقعی بر میزان صادرات و واردات ایران در بازه ۱۳۴۰ تا ۱۳۸۷ با استفاده از فیلتر هودریک - پرسکات، تکانه ها را به صورت تکانه های پیش بینی شده و پیش بینی نشده نرخ ارز و تکانه های مثبت و منفی نرخ ارز تجزیه کرده و در مرحله بعد آنها را بر روی صادرات و واردات مورد بررسی قرار داده اند. نتایج برآورد، نشان دهنده اثرات نامتقارن تکانه های نرخ ارز بر صادرات و واردات می باشد به طوری که تکانه های پیش بینی شده و پیش بینی نشده نرخ ارز به صورت متفاوت از هم بر روی صادرات تاثیر می گذارند. بدین صورت که تکانه های پیش بینی شده نرخ ارز بیشتر از تکانه های پیش بینی نشده آن، صادرات را دچار نوسان می کند. همچنین این تکانه ها بر روی واردات نیز به طور متفاوت از هم تاثیرگذار می باشند، بطوری که تکانه های پیش بینی نشده نرخ ارز نسبت به تکانه های پیش بینی شده، اثرات به مراتب بیشتری بر روی واردات دارد. نتایج این تحقیق نشان می دهد که تکانه های منفی نرخ ارز (افزایش ارزش پول ملی) بیشتر از تکانه های مثبت نرخ ارز (کاهش ارزش پول ملی) صادرات را تحت تاثیر قرار می دهد. ولی در مورد واردات عکس این حالت صادق است. شرح نتایج حاصل از این مقاله عبارتند از:

۱- تکانه های پیش بینی شده و تکانه های پیش بینی نشده نرخ ارز هر دو می توانند بر روی صادرات تاثیر بگذارند و این موید این مطلب است که سیاست های غافلگیرانه ارزی می توانند بر روی صادرات اثر گذار باشد. اما نکته قابل توجه این است که اندازه

^{۲۲} احسانی و همکاران، به نقل از ۱۳۸۷ شبکه پژوهش دیوان محاسبات کشور، همان، ص ۲۱ به بعد.

^{۲۳} منوریان، عباس و بهادرانی، ابراهیم، ارزیابی اثرات سیاست های ارزی.....، مجله برنامه و بودجه، شماره ۱۰۲، بی تا، ص ۳۶.

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

تأثیر این دو از هم متفاوت می باشد و سیاست های اتخاذ شده از طرف دولت (تکانه های پیش بینی شده نرخ ارز) بیشتر از تغییرات غیرقابل پیش بینی (تکانه های پیش بینی نشده نرخ ارز) در سیاست های ارزی بر روی صادرات اثرگذار هست.

۲- تکانه های مثبت و منفی نرخ ارز (افزایش و کاهش نرخ ارز)، بر روی صادرات تأثیر می گذارند. اما برآیند اثر این دو متفاوت از هم می باشد. به طوری که تکانه های منفی نرخ ارز (کاهش نرخ ارز) بیشتر از تکانه های نرخ ارز (افزایش نرخ ارز) بر روی صادرات موثر است.

۳- تکانه های قابل انتظار نرخ ارز (شوکه های پیش بینی شده نرخ ارز) و تکانه های غیرقابل انتظار نرخ ارز (شوکه های پیش بینی نشده نرخ ارز)، می تواند بر روی واردات موثر باشد. با ذکر این نکته که اندازه تأثیر این دو متغیر بر روی واردات متفاوت می باشد و تغییرات غیرقابل انتظار در سیاست های ارزی بیشتر از تدابیر اتخاذ شده توسط دولت، واردات را تحت تأثیر قرار می دهد.

۴- تکانه های مثبت و منفی نرخ ارز (افزایش و کاهش نرخ ارز) هر دو بر روی واردات تأثیر می گذارند ولی تکانه های مثبت نرخ ارز بیشتر از تکانه های منفی نرخ ارز، واردات را تحت تأثیر قرار می دهد. یعنی واردات زمانی که نرخ ارز در حال افزایش باشد، بیشتر تأثیر می پذیرد تا زمانی که نرخ ارز در حال کاهش باشد. در این پژوهش، پیشنهادات عرضه شده چنین است؛ فرضیه عدم تقارن اثرات نوسانات نرخ ارز بر صادرات و واردات وجود دارد. وجود اثرات نامتقارن تکانه های ارزی بر صادرات و واردات نشان دهنده این است که در تنظیم سیاست های ارزی جهت پیشبرد اهداف کلان اقتصادی، نباید قدرت مطلق اثرات سیاست های ارزی مثبت و منفی را یکسان تلقی کرد. همچنین اثرات تکانه های ارزی مثبت و منفی نرخ ارز بر صادرات و واردات نامتقارن نتیجه داده به طوری که در شرایط رکود، افزایش نرخ ارز می تواند با افزایش اندک صادرات، اثرات مثبت قابل ملاحظه ای بر تولید و در نتیجه اشتغال داشته باشد. لذا توصیه سیاستی مهم تحقیقی ارائه شده این است که بانک مرکزی در اجرای سیاست های ارزی بایستی شرایط اقتصادی را مد نظر قرار دهد تا بتواند با انتخاب سیاست مناسب ارزی کارایی آن را افزایش دهد. علاوه بر این پیشنهاد شده است به صادرکنندگان اجازه داده شود که در صورت عدم توانایی پیش بینی روند ارزش اسمی ارزها در آینده و کاهش هزینه ناشی از نوسانات نرخ ارز، با انجام معاملات سلف ارزی، ریسک ناشی از نوسانات نرخ های رسمی را به حداقل برسانند، بدین ترتیب که با پیش فروش ارز مورد نظر به بانک و ثبیت نرخ ریالی، خود را در مقابل تنزیل نرخ پوشش دهند^{۲۴}. در زمینه پژوهش های صورت گرفته پیرامون نرخ ارز، نتایج یکی از پژوهش ها که به تأثیر نرخ ارز بر ارزش صادرات پسته در بازه ۱۳۳۸-۱۳۸۶ پرداخته، بدست آمده نشان می دهد که نوسانات نرخ ارز در کوتاه مدت اثر منفی و معنی دار بر ارزش صادرات پسته خواهد داشت. همچنین بررسی روند آینده نوسانات نرخ ارز نقش موثری در افزایش درآمد صادرکنندگان و موقعیت ایران در بین صادرکنندگان عمده پسته خواهد داشت. نتایج حاصل از این تحقیق نشان داده تولید ناخالص داخلی کشورهای واردکننده تأثیر چشم گیر و مثبتی بر میزان صادرات پسته دارد که بایستی در اتخاذ سیاست های تجاری و انتخاب بازار هدف به آن توجه داشت و همچنین قیمت تولید کننده داخلی پسته نیز می تواند به عنوان ابزاری برای سیاستگذاری در این زمینه مورد استفاده قرار گیرد. لازم به ذکر است توجه به عوامل دیگری

^{۲۴} رستمی، نسرین و احمد لو، مجید، بررسی تکانه های نرخ ارز واقعی بر صادرات و واردات، فصل نامه اقتصاد کاربردی، شماره دوم، ۱۳۸۹، صص ۲۱۱ و ۲۱۲.

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

همچون خدمات بازاریابی، شرایط آب و هوایی که بر تولید و صادرات محصول تاثیرگذار هستند، در بهبود سهم بازار جهانی پسته ایران تاثیر زیادی خواهند داشت.^{۲۵}

نتیجه گیری

- ۱- بعد از تعریف ارزشی توان نرخ آنرا چنین تعریف کرد: نرخ مبادله ای پول رایج یک کشور با پول سایر کشورها را در اصطلاح، «نرخ ارز» می گویند. نرخ ارز قیمت یک واحد پول خارجی در مبادله با پول رایج یک کشور است.
- ۲- منابع ارزی هر کشور عبارت است از عواید به دست آمده از صادرات آن کشور به ممالک دیگر و وجوهی که از طریق استقراض و پرداختهای یک جانبه حاصل می شود و مصارف ارزی، هزینه هایی است که هر کشور بابت واردات کالا و خدمات، به خارج پرداخت می کند.
- ۳- نظام های تبدیل پول یک کشور به ارز دیگر کشورها غالباً دو نوع است: قابلیت تبدیل کامل و قابلیت تبدیل محدود
- ۴- نظام های مختلف ارزی عبارتند از: نظام ارز شناور، نظام نرخ ارز ثابت، نظام نرخ های متعدد و نظام نرخ ارز شناور مدیریت شده.
- ۵- عوامل موثر بر تعیین نرخ ارز نیز عبارت بودند از: رهیافت تجاری یا رویکرد کشش ها، نظریه برابری قدرت خرید، رویکرد پولی و رویکرد تراز موجودی اوراق بهادار.
- ۶- می توان گفت که استفاده از برخی ابزارها از جمله حمایت از تولید داخلی و تنظیم سیاست های ارزی منطبق با شرایط اقتصادی در بروز نوسانات نرخ ارز در کشور تاثیر دارد.
- ۷- علل و موجبات تورم، همان علل و موجبات کاهش ارزش خارجی پول ملی نیز هستند. نقصان ارزش پول ملی دارای دو جنبه و دو اثر است: یکی، اثر بر روی ارزش داخلی پول، یعنی تورم و گرانی مداوم قیمتها و دیگری اثر بر روی ارزش خارجی پول.
- ۸- مهمترین اثرات نوسان نرخ ارز بر بخش های تولیدی به شرح زیر است:
 ۱. افزایش هزینه های تولید (کاهش حاشیه سود) و کاهش توان رقابتی صنایع.
 ۲. در شرایطی که ارز به یک دارایی تبدیل می شود، تمامی فعالان اقتصادی در صدد نگهداری ثروت خود بر حسب پول خارجی بر می آیند و بنابراین، بخشی از پس اندازها به جای آنکه در بانکها سپرده گذاری شوند و سپس در اختیار بنگاهها قرار گیرند، به ارز تبدیل می شوند
 ۳. در صورت نوسان نرخ ارز (به دلیل نامشخص بودن نرخ ارز حتی در کوتاه مدت) تمامی معاملات به صورت نقدی انجام می شوند. در چنین شرایطی، تولیدکنندگان نیز ملزم به خرید نقدی مواد اولیه هستند که به دلیل حجم بالای نیاز آنها با مشکل مواجه می شوند.

^{۲۵} مرتضوی، سید ابوالقاسم، امید زمانی، مهدی نوری، هیمن نادر، بررسی تاثیر نوسانات نرخ ارز بر صادرات پسته ایران، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی. جلد ۲۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۰

اولین کنفرانس ملی اقتصاد، مدیریت و فرهنگ ایرانی اسلامی

The First National Conference in Economic Management and Iranian Islamic Culture

زمان برگزاری: ۱۹ آذر ماه ۱۳۹۳

۹- تغییر نرخ ارز به تغییر در هزینه های صادرات و واردات منجر می شود. به عنوان مثال در پژوهشی که در سال ۱۳۸۹ به بررسی تکانه های نرخ ارز واقعی بر میزان صادرات و واردات پرداخته، نتایج، نشان دهنده اثرات نامتقارن تکانه های نرخ ارز بر صادرات و واردات می باشد به طوری که تکانه های پیش بینی شده و پیش بینی نشده نرخ ارز به صورت متفاوت از هم بر روی صادرات تاثیر می گذارند. بدین صورت که تکانه های پیش بینی شده نرخ ارز بیشتر از تکانه های پیش بینی نشده آن، صادرات را دچار نوسان می کند. همچنین این تکانه ها بر روی واردات نیز به طور متفاوت از هم تاثیرگذار می باشند، بطوری که تکانه های پیش بینی نشده نرخ ارز نسبت به تکانه های پیش بینی شده، اثرات به مراتب بیشتری بر روی واردات دارد. نتایج این تحقیق نشان می دهد که تکانه های منفی نرخ ارز (افزایش ارزش پول ملی) بیشتر از تکانه های مثبت نرخ ارز (کاهش ارزش پول ملی) صادرات را تحت تاثیر قرار می دهد. ولی در مورد واردات عکس این حالت صادق است.

منابع

- ۱- رستمی، نسرین واحمدلو، مجید، بررسی تکانه های نرخ ارز واقعی بر صادرات و واردات، فصل نامه اقتصاد کاربردی، شماره دوم، ۱۳۸۹.
- ۲- رحیمی بروجردی، علیرضا؛ سیاستهای ارزی ۳، مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی، تهران، ۱۳۷۹.
- ۳- رشیدی، مهدی؛ مدیریت ریسک نوسانات نرخ ارز و بهره، مؤسسه عالی بانکداری ایران، تهران، ۱۳۷۹.
- ۴- رفعتی، محمدرضا و همکاران؛ ارز از چندنرخ تا تکنرخ، چاپ دوم، مؤسسه مطالعات و پژوهش های بازرگانی، تهران، ۱۳۷۲.
- ۵- سایت باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۳۹۲.
- ۶- شاکری، عباس، آثار یکسان سازی نرخ ارز بر متغیرهای کلان، دفتر بررسی های اقتصادی مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، مهر ۱۳۸۲.
- ۷- شبکه پژوهش دیوان محاسبات کشور، گزارش تحلیلی نرخ ارز، ۱۳۹۲.
- ۸- صمصامی، حسین، بررسی و تدوین الگوی تعیین نرخ ارز مناسب دانشگاه شهید بهشتی، رساله دکتری، دانشکده علوم اقتصادی و سیاسی، ۱۳۷۸.
- ۹- فرزین وش، اسدالله واصغر پور حسین، بررسی اثر نامتقارن نرخ ارز بر تولید...، فصل نامه علوم اقتصاد، شماره اول، ۱۳۸۶.
- ۱۰- کمیجانی، اکبر و کلایی، آقامیر، گذر از نظام چندگانه ارزی به نظام نرخ واحد ارز: دغدغه ها و دستاوردها، نشریه مجلس و پژوهش شماره ۳۳، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی.
- ۱۱- گلریز، حسن و حسینی، محمدعجم؛ عملیات بانکی بین المللی ۱، مرکز آموزش بانکداری بانک مرکزی، تهران، ۱۳۶۷.
- ۱۲- مشکوت، محمد؛ ارز، تهران، مدرسه عالی بازرگانی، ۱۳۴۹.
- ۱۳- مرتضوی، سید ابوالقاسم، زمانی، امید، نوری، مهدی، نادر، هیمین، بررسی تاثیر نوسانات نرخ ارز بر صادرات پسته ایران، نشریه اقتصاد و توسعه کشاورزی، جلد ۲۵، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۰.
- ۱۴- منتظر ظهور، محمود؛ اقتصاد (اقتصاد خرد، اقتصاد کلان)، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۱۵- منوریان، عباسو بهادرانی، ابراهیم، ارزیابی اثرات سیاست های ارزی...، مجله برنامه و بودجه، شماره ۱۰۲، بی تا.
- ۱۶- میشکین، فردریک؛ پول ارز و بانکداری، علی جهانخانی و علی پارسایان، تهران، سمت، ۱۳۷۸.